

Luento 2 TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?
TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
Mikä on simulaattori?
Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
 - kääntäjä kääntää konekielille lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
 - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielillä

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
 - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
 - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
 - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

3

Tietokone TTK-91

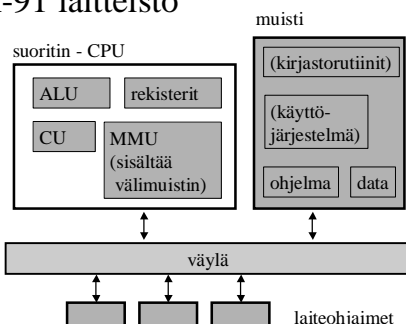
- Laitteisto, hardware (HW)
 - suoritin, muisti, väylät, oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
 - käyttöliittymä laitteistoon
 - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
 - luettavampi muoto konekielestä
 - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
 - TTK-91 koneen laitteiston simulaattori
 - symbolisen konekielen kääntäjä
 - graafinen käyttöliittymä, debugger-ympäristö

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

4

TTK-91 laitteisto

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

5

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
 - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
 - vain 8 "muistipaikkaa" varsinaista laskentaa varten
 - R0 työrekisteri
 - indeksirekisterinä == 0 (eli jälkimmäisenä operandina R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
 - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
 - tyyppi riippuu rekisterin käytöstä konekäskyssä
 - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
 - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
 - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
 - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
 - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusajaksi
- SR - State Register, tilarekisteri
 - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

7

TTK-91 Tilarekisteri SR

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
 - virhetilanteet, poikkeukset
 - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyynnö
 - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
 - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkoissa
 - etuoikeutettu tila?
 - (kaikki muistialueet ja kaikki käskyt sallittuja)
 - poikkeusten ja keskeytysten käsittely sallittua vai ei?

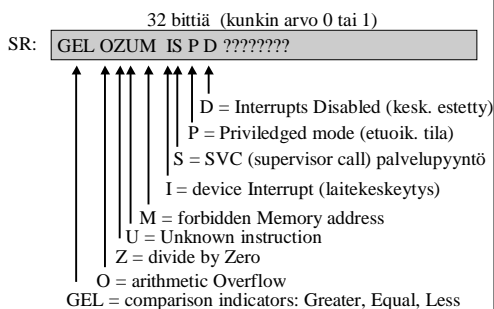
ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

8

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

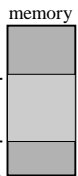
16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

9

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

- Muistiinviittausrekisterit
 - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
 - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Ohjelman käytössä oleva muistialue
 - vain tähän alueeseen voi viitata (koodi, data)
 - BASE - muistisegmentin alkuosoite
 - LIMIT - muistisegmentin koko
 - kaikki osoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
 - esim. jos BASE=8000, niin käskyssä oleva osoite 34 viittaa muistiosoitteeseen 8034
 - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

10

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
 - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
 - konekielessä
 - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

11

TTK-91 tietotyypit

- 32 bittinen kokonaisluku
 - noin 10-numeroinen desimaaliluku
- EI:
 - liukulukuja
 - merkkejä
 - totuusarvoja
 - ...

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
 - aina ei molemmilla ole merkitystä
 - JUMP vain yksi operandi, hypyn osoite
 - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittinen
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
 - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos aina rekisteriin
 - korvaa 1. operandin arvon!

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 13

Symbolinen konekieli (7)

Loop Add R4, @Taulu(R1)

VIITE OPER Rj, M ADDR(Ri)

Ri = indeksirekisteri
 ADDR = osoiteosa tai vakio
 M = 2. operandin tiedon osoitusmoodi
 Rj = 1. operandina oleva rekisteri ja tulosrekisteri
 OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode
 VIITE = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
 - yksinkertainen assembler-käännös

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
 - viite = muistiosoite (eli tietyn tyyppinen vakio)
 - operaatiokoodi eli opcode = vakio
 - osoitekentän symboli = vakio tai muistiosoite
 - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!
- Kaikki käytetyt muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
 - konekielessä 3 moodia
 - vakio ja/tai rekisteri (2. operandi = vakio + indeksirekisterin arvo)
 - indeksoitu, epäsuora indeksoitu (tieto muistissa)
 - symbolisessa konekielessä 8 moodia
 - helpottavat ohjelmointia
 - toteutettu konekielen 3 moodin avulla

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 15

Symbolinen konekieli vs. konekieli (3)

LOAD R1, 10 2 1 1 0 10
 ADD R2, R3 17 2 0 3 0
 MUL R4, @Salary(R1) 19 4 2 1 3020

hae muistista
 ei ind. rek
 osoite
 arvo rekisteristä
 ind. rek
 ei vakiota
 osoite ja arvo muistista
 ind. rek
 vakiolisäys

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 16

Tiedon osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
 - osoitusmoodi LOAD R1, @Field1(R3)
 - = vakio [+ rekisterin arvo]
 - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
 - @ epäsuora viite muistiin
 - sulkumerkit rekisterin ympärillä
 - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
 - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
 - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
 - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 17

Indeksointi

LOAD R4, =Tbl(R3)
 LOAD R4, Tbl(R3)
 LOAD R4, @Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): EA = Tbl + (R3) = 201
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kuin tarvitaan
 - "=": 0 kpl R4 ← 201 (vakion käyttö)
 - tyhjä: 1 kpl R4 ← Mem[201] = 11
 - "@": 2 kpl R4 ← Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300

pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen ⇒ 1 kpl
 STORE käsky ⇒ 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 18

TTK-91 muistin osoitusmoodit ⁽⁸⁾

ks. lista sivulla 50 [Häk98]

rekisterit

R0:	104
R1:	10
R2:	201
R3:	1
...	...
SP=R6:	...
FP=R7:	125

muisti-segmentti

0:	...
10:	200
11:	300
...	...
200:	6000
201:	11
...	...

LIMIT:

symboli-taulu

Tbl:	200
X:	10
One:	1

```

LOAD R1, 10 ; R1 ← 200
LOAD R1, =10 ; R1 ← 10
LOAD R1, @10 ; R1 ← 6000
LOAD R4, R2 ; R4 ← 201
LOAD R4, @R2 ; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3) ; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3) ; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3) ; R5 ← 300
    
```

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 19

Indeksoinnin käyttö taulukkojen ja tietueiden yhteydessä

- Taulukot
 - taulukon alkuosoite vakiona
 - taulukon indeksi indeksirekisterissä
- Tietueet
 - tietueen alkuosoite indeksirekisterissä
 - tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä vakiona

LOAD R5, Tbl(R3) 1854 14

LOAD R2, Salary(R5) 6 1244

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 20

TTK-91 operaatiot

- Muistinviihtaukset
 - tavalliset: load & store
 - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
 - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky? (ellei se ole seuraavassa muistipaikassa)
- Muut käskyt

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 21

TTK-91 muistinviihtausoperaatiot

- LOAD `LOAD R1, X` `LOAD R5, @ptrX`
 - käskyä käytetään myös `LOAD R0, R5` rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)
- STORE `STORE R2, X`
- PUSH, POP, PUSHR, POPR `STORE R3, Tbl(R4)`
 - aliohjelmien toteuttamista varten
 - käsitellään myöhemmin `PUSH SP, R1 ; store to stack`
 - käsitellään myöhemmin `POP SP, R1 ; take from stack`

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 22

TTK-91 I/O operaatiot

- IN `IN R3, =KBD`
 - lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- OUT `OUT R2, =CRT`
 - tulosta arvo (kokonaisluku) rekisterin... annetuille laitteelle
- Laitteet?
 - KBD - näppäimistö, stdin
 - CRT - näyttö, stdout
 - ei muita! (ei levyä, ei verkkoa, ...)

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 23

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- LOAD ("move") `LOAD R3, R1 ; R3 ← R1`
- ADD, SUB `ADD R3, R1 ; R3 ← R3+R1`
- MUL `SUB R3, =1 ; R3 ← R3-1`
- DIV, MOD `MUL R3, Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+R1)`
- LOAD R1, =14
- DIV R1, =3 ; R1 ← 4
- LOAD R1, =14
- MOD R1, =3 ; R1 ← 2

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 24

TTK-91

loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR
 - kaikille 32 bitille
 - yksi bitti kerrallaan

```
LOAD R1, =12 ; R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5  ; R2 = 000...000 0101
```

```
AND R1,R2 ; R1 = 000...000 0100
OR  R1,R2 ; R1 = 000...000 1101
XOR R1,R2 ; R1 = 000...000 1001
NOT R1    ; R1 = 111...111 0011
```

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 25

TTK-91

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR
 - siirrä bittijä vasemmalle tai oikealle
 - täytä nolilla

```
LOAD R1, =5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1, =1  ; R1 = 000...000 01010 = 10
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```
LOAD R1, =5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1, =1  ; R1 = 000...000 0010 = 2
```

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 26

TTK-91

kontrollin siirtokäskyt

- JUMP `JUMP Loop`
- COMP `COMP R3, =27` `COMP R2, X`
 - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLES, JNEQU, JNGRE
 - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn `JGRE Loop`
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
 - perustuu annetun rekisterin arvoon `JPOS R1, Loop`
- CALL, EXIT
- SVC `SVC SP, =HALT` (käsitellään myöhemmin) ; ohjelman suoritus päättyy

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 27

TTK-91 muut käskyt

- NOP `NOP`
 - No Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
 - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
 - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 28

TTK-91 assembler

kääntäjän ohjauskäskyt

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
 - suoritetaan käännösaikana `LOAD R1, =Sata`
- EQU - Equal `LOAD R1, =Sata`
 - antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
 - varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
 - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
 - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
 - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3, Tbl(R1)`
 - esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 29

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
hello.k91 X DC 13
          Y DC 15

MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1, =CRT
      SVC SP, =HALT
```

16.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 30

TTK-91 symbolinen konekieli ohjelma

```
sum.k91
; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
STORE R1, Luku
JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissä?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT
```

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

31

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käännös ja suoritus
- Ohjelmien editointi
 - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa! ks. sum.k91
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

32

KOKSI

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W2000)
 - laitoksen koneissa ei toimi Windows XP:ssä!
 - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
 - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
 - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
 - Esim: c:\windows\command\edit.com
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
 - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe
- Eri versioita Linux-ympäristöön

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

33

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE name	if equal (CC) EIP = name; EIP = EIP + 128
JMP name	EIP = NAME;
CALL name	SP = SP - 4; M[SP] = EIP + 5; EIP = name;
MOVW ERX,EDI + 45	ERX = M (EDI + 45)
PUSH ESI	SP = SP - 4; M[SP] = ESI
POP EDI	EDI = M[SP]; SP = SP + 4
ADD EAX,#6785	EAX = EAX + 6785
TEST EDX,#42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	M[EDI] = M[ESI]; EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

34